

MUSEUMSAVISEN

Nr. 34
Marts 2001
21. årgang

HOLSTED • BRØRUP • VEJEN

Milepælsnotater - den nye museumsaftale med kommunerne

Om udgravningen af en bronzealderhøj i Tuesbøl

Sønderskovs pikenéerer

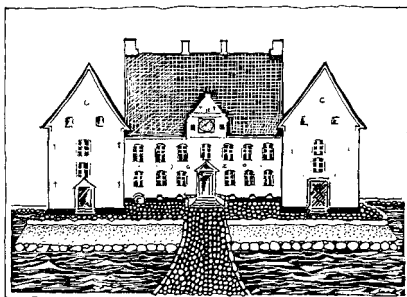
Årets udgravninger ved Holsted

Runetræf ved Maltstenen

Orkanskader på fredede
fortidsminder

Herskabsstol vender tilbage
til egnen

Museets åbningstider:

Tirsdag-Søndag kl. 11-16.

Mandag lukket.

Kontoret er åbent hverdage 8.30-16.00

Efter forudgående aftale med museets kontor er der også adgang for skoleklasser udenfor normal åbningstid.

Der er endvidere mulighed for at aftale gruppebesøg med introduktion og/eller omvisning også udenfor normal åbningstid.

Egns museet på Sønderkov

Sønderkovgårdsvej 2, 6650 Brørup

Tlf. 75 38 38 66 - Fax 75 38 38 65

E-post: post@sonderskov.dk

www.sonderskov.dk

Museets faste medarbejdere:

Museumsleder: Svend Aage Knudsen

Museumsinspektør.: Peter Munch Jensen

Museumsassistent: Ellen-Marie Viuff

Museumsvært: Brynhild Tophøj

Assistent: Ellen Margrethe Damgaard

Assistent: Pia Andersen

Forvalter: Torben

Rengøring: Elly Mikkelsen

Natur- og Kulturskolen ved Sønderkov

Naturvejleder: Finn Lillethorup Hansen

Tlf. 75 38 43 37 - Fax 75 38 38 65

E-post: naturvejleder@sonderskov.dk

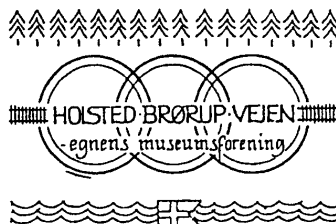
Restaurant Herregårdskælderen

Tlf. 75 38 38 45 - Fax 75 38 38 45

www.herregaardskaelderen.dk

Holsted – Brørup – Vejen Egnens Museumsforening

Stiftet den 6. februar 1979 med det formål at oprette og drive et kulturhistorisk egnsmuseum.

Formand: Agner Frandsen, Askov Kirkevej 17, 6000 Vejen, 75 36 14 97.

Næstformand: Flemming Holm Rasmussen, Søndergade 14, 6650 Brørup, 75 38 38 11.

Kasserer: Chr. Carstensen, Østergade 29, 6670 Holsted, 75 39 22 59.

Kontingent 2001: 75,- kr. for enkeltmedlemmer og 100,- kr. for par.

Kontingentet omfatter partoutkort for årets besøg, ligesom foreningens medlemmer modtager Museumsavisen og meddelelser om aktiviteter.

Museumsavisen er redigeret af: Agner Frandsen og Svend Aage Knudsen.

Teknisk bearbejdning: Finn Lillethorup Hansen.

Milepælsnotater

Årtusindskiftet blev en milepæl for museet. År 2000 udløb de driftsaftaler, der blev indgået med kommunerne i 1990 og nye aftaler er nu indgået.

De nye aftaler betyder et økonomisk løft og opfyldelse af et længe næret ønske om styrkelse af den museumsfaglige bemanning. Desuden er aftalerne udtryk for, at kommuner og museum er enige om museumsarbejdets forudsætninger og mål.

Forhandlingerne med tilskudskommunerne om de nye aftaler blev indledt i 1998. Kommunerne indgik både politisk og administrativt i disse forhandlinger, der fortsatte igennem 1999 med henblik på at forny, forenkle og forbedre museumsaftalen. Det resultat, der blev nået, er godt.

Det er over 20 år siden, museumsforeningen blev stiftet. Målet var et museum på det niveau, der er en realitet nu. Forløbet har været kringlet og lærerigt. Mange har knoklet - med og uden løn. Engagementet har været stort, men tvivlen har også meldt sig. Ikke tvivl om ideens bæredygtighed. Den var alle implicerede overbevist om, men ville den nødvendige kommunale støtte også kunne påregnes fremover?

Glæden er stor over at år 2000 bragte godt nyt for museet.

Kun lidt af forløbet har været beskrevet i Museumsavisen og noget gemmes til generalforsamlingen, men her følger et par uddybende notater.

Den ny museumslov

I en årrække har der været arbejdet på en ny museumslov - med skiftende

kulturministre til at dreje på roret og ændre på dagsordenen. Stillet overfor en fornyet samarbejdsaftale med kommunerne var det naturligvis nærliggende både for museet og kommunerne at skele til de udmeldinger, der allerede var kommet omkring nye intentioner i museumsloven og - ikke mindst - omkring eventuelle ændringer i grundlaget for de statsanerkendte museer. Statens Museumsnævn har på rådgivende plan kunnet vejlede museerne om en række helt grundlæggende forudsætninger for fastholdelse af statsanerkendelsen. Det var betragtninger, som blev inddraget i drøftelserne med kommunerne, og som på fornem vis blev indarbejdet i det fælleskommunale forhandlingsoplæg.

En forbilledlig aftale

Vort museum er hverken på regionalt plan eller efter en landsdækkende norm stillet særligt gunstigt. Vi hører til blandt de mindre kulturhistoriske museer. Men den nye aftales visioner og holdninger rummer alligevel noget særligt. Her har Holsted, Brørup og Vejen kommuners byråd taget et skridt ind i en ny tidsalder, hvor kontraktstyring bliver et redskab i forvaltningen.

Naturligvis er de økonomiske aftaler væsentlige, men aftalerne handler ikke bare om økonomi. Der indgår også tværkommunale kulturpolitiske aftaler i dem. Her er ikke mindst de fælles handlemaal betydningsfulde og epokegørende set fra museumsverdenens side, fordi dette skaber harmoni i forhold til museets egne formålsbeskrivel-

ser, arbejds- og virkeområder. Denne del af den nye fælleskommunale aftale lyder:

- Kommunerne betragter Egnsmuseet på Sønderkov som en decentral kulturinstitution, som skal virke for den kulturhistoriske indsamling og formidling af hele egnens historie. Disse formål er nærmere fastsat i Egnsmuseet på Sønderkov's vedtægter.

- Kommunerne respekterer, at Egnsmuseet på Sønderkov ønsker at opretholde en rimelig standard og at sikre en kvalitetsudvikling, der gør det muligt inden for realistiske økonomiske rammer at fastholde statsanerkendelsen.

- De tre kommuner respekterer en ligeværdig profileringsinteresse og samarbejder om profileringsstiltag, der tager afsæt i Egnsmuseet på Sønderkov's arbejde og Sønderkov Hovedgårds kulturelle værdi.

- De tre kommuner forpligter sig til at betragte Egnsmuseet på Sønderkov's arbejde som kommunegrænseoverskridende, både hvad angår Egnsmuseet på Sønderkov's antikvariske arbejde, den fælles markedsføring og i forbindelse med landsdelens turistprofilering.

- Kommunerne vil arbejde for, at de tre kommuners lokalhistoriske arkiver alle kan indgå i driftsgrundlaget for Egnsmuseet på Sønderkov.

Med den nye samarbejdsaftale fulgte et økonomisk løft og en omlægning til en forenklet beregning og tværkommunal udligning af støtten til museet. Det glæder både ledelsen og bestyrelsen, at vi efter en 10-årig opbygningsfase nu har fundet det varige grundlag for samarbejdet.

Ny museumsinspektør

I flere år har der også været arbejdet på at skabe grundlag for ansættelse af en museumsinspektør for nyere tids kulturhistorie. En fuldtidsstilling blev indarbejdet i forhandlingerne og optaget i de fælles langtidsbudgetter. Samtidig havde museet gennem kontakt til Statens Museumsnævn under kulturministeren sikret sig opbakning, således at aftalens indgåelse ville kunne forventes at udløse et særligt forhøjet bidrag fra staten i en overgangsperiode på 3 år. Dette hedder i museumskredse et „ophjælpningstilskud“ og gives udelukkende til sikring af museumsfaglige fuldtidsansættelser. Gennem den 3-årige periode vil der ske en udligning af dette tilskud, således at stillingen fra år 2003 hviler på den lokale finansiering.

Dette blev grundlaget for ansættelsen af historiker Peter Munch Jensen, der for længst er budt velkommen i staben, og som med dette nummer af Museumsavisen også bydes velkommen i bladets spalter.

Parallelt løb

År 2000 blev således et godt og epokegørende år i museets historie. For første gang er der nu skabt et parallelt løb imellem museets budgettering og planlægning og de kommunale samarbejdsaftaler. Når det så yderligere har vist sig, at ledelsens og bestyrelsens forventninger til betingelserne under en ny museumslov er opfyldt af kommunerne med hensyn til minimum tilskudsgrundlag og med hensyn til minimum museumsfaglig bemanning, så er der naturligvis grund til at udtrykke glæde og tilfredshed. Dermed må vi også imødesee og forvente, at der totalt set ikke sker nogen yderligere lokal øko-

nomisk vækst af museet i en årrække. Bortset naturligvis fra de ressourcer, som vi kan søge at hente gennem fonde og sponseringer.

Ribe Amts kulturpris

Fra begge sider er der lagt mange kræfter i at nå det gode resultat. Der er dog een, på hvis kræfter sagen har lagt mere beslag end på nogen andens. I 1986 kom Svend Aage Knudsen ind i billedet og blev ansat som museumsinspektør på konsulentbasis. Opgaven var at bygge museet op til statsanerkendelse. Det lykkedes i 1990, samme år som museet flyttede fra det gamle plejehjem „Merci“ i Vejen ind på Sønderskov. Opbygningen fortsatte i det følgende tiår og sluttede med den nye samarbejdsaftale med kommunerne. Mange hænder og hoveder har været i sving, men uden Svend Aages velkvalificerede knoklearbejde var alt dette aldrig blevet virkelighed. Derfor var den 21. decem-

ber 2000 en festdag. På den dag drog Svend Aage til Ribe Amtsgård sammen med museets personale og bestyrelse og modtog her amtets kulturpris for året 2000.

Vores museumsleder har evnen til at skelne mellem person og sag. Det er sagen, der gennem årene har optaget Svend Aage, nemlig at være med til at skabe rammer for et museum, så det kan bestå og udvikle sig, også når han ikke er der mere. Denne respekt for sagen har krævet en stor personlig indsats fra Svend Aages side - altid til langt ud over fyraften. Derfor er vi i bestyrelsen glade for, at det er personen Svend Aage Knudsen, der hædres med amtets kulturpris, og sammen med ham stiller vi store forventninger til det museumsarbejde, der skal udfoldes på det nye grundlag. Nu hvor de administrative rammer er på plads, kan kræfterne bruges på det egentlige: forvaltningen af egnens fortid.

Agner Frandsen

Læs om Sønderskov på Internettet

www.sonderskov.dk

Dette er Sønderskovs egen hjemmeside, der ved årsskiftet fik en ansigtsløftning, og som vi nu forsøger at holde opdateret med aktuelle oplysninger.

www.dmol.dk

Danske Museer Online er stedet, hvor man kan læse om landets museer og om deres aktiviteter. Her er også tekster på engelsk.

En amatørarkæolog fortæller

om udgravningen af en bronzealderhøj i Tuesbøl

HBV J.nr. 844: Tuesbølgård I

I denne artikel fortæller Vera Gejl om, hvordan hun som amatørarkæolog var med ved en seminarudgravning i sommeren 1996.

Seminarudgravningen blev arrangeret som et tilbud til museets arkæologigruppe, som en slags efteruddannelsstilbud. Seminarudgravningen foregik under ledelse af arkæologistuderende Ejvind Hertz.

Deltagerne i udgravningen var: Peter, Søren og Sven Astrup, Peter Rasmussen, Poul Erik Tønning, Palle Olesen, Valdemar Feddersen, Ingvor Filtenborg, Aage Nielsen, Anne Marie Nielsen, Vera og Frede Gejl samt periodevis arkæologistuderende Marie Walther.

Seminarudgravningen foregik ved Tuesbøl lidt nordvest for Brørup. Emnet for udgravningen var en overpløjet formodet bronzealderhøj.

Udgravningen skulle foregå i ferietiden, så flest mulig kunne deltage, og tidspunktet blev fastlagt over 2 uger, fra d. 24 juni til d. 6. juli.

Der blev lavet en arbejdsplan, så der var mandskab til hele perioden - helst 4-5 personer til hver dag. Da udgravningen kom igang var der imidlertid typisk 8-9 personer det meste af tiden - sikkert fordi alle nok havde en forventning om, at det ville blive en spændende udgravning - nogle drømte vel også om at finde ædelt metal. Dette

Søgegrøft B set fra sydøst. I denne grøft dukker de to første sten op. I grøften står Palle Olesen og Aage Nielsen, og det er maskinfører Jørn Mølby, der styrer rende-graveren.

blev dog ikke tilfældet, men en spændende udgravning blev det.

Udgravningen startede med en nøje opmåling af udgravningsområdet, hvilket skulle foregå lørdag d. 8 juni. (Lidt uheldigt, da der denne dag var generalforsamling i SDA - »Sammenslutningen af danske Amatørarkæologer« og flere havde planlagt at deltage heri - det var i øvrigt en utrolig interessant dag med 3 meget spændende foredrag). Men tilbage til opmålingen, der i dette tilfælde dækkede et område på 60 x 50 m., med centrum i højens formodede midtpunkt. Der blev indenfor dette område udmålt højdekoter for hver 2 meter fra et fast punkt i nærheden, og disse tal blev så skrevet ned på et specielt ternet papir. Efterhånden som opmålingen skred frem, var det spændende at følge, om det anslåede centrum nu også var det højeste punkt, og om terrænet »faldt rigtigt«. Ejvind så tilfreds ud!

Næste fase var gravning af søgegrøfter, i dette tilfælde 3,4 m brede grøfter, nord/syd, med et midterstykke (en balk) på 80 cm. I andre tilfælde laves krydsbalk N/S - Ø/V. Dette arbejde kan siges at være lidt voldsomt, da det foregår med en rendegraver, der på et nærmere anvist sted, starter med at afrømme muldlaget, efterhånden ned til det gule sand, under nøje overvågning af Ejvind og et par andre, der følger efter rendegraveren, for at finpudse og se efter fyldskifter (farveforskelle i jorden). Der kan f.eks. være stolpehuller eller andet, der skal undersøges nærmere. Omkredsen af disse fyldskifter ridses op, og der sættes et stort søm for at markere stedet. Store sten, og dynger af mindre sten markeres også.

Lidt forskudt for midten, fremkom heldigvis en samling større sten - sandsynligvis centralgraven. Dette område blev ikke rørt mere i første omgang. Søgegrøfterne blev ført ud til højens rand, hvor der viste sig spor af randsten, eller måske andre grave, da der i sådanne høje godt kan være foretaget gravsættelser gennem flere århundreder. - Så optimismen havde gode kår, og en ansøgning om penge til videre udgravning blev sendt af sted, da betingelsen for videre udgravning netop er, at der findes en centralgrav. Derefter fik området lov at henligge i ro de næste 14 dage.

Det er for øvrigt fascinerende at se, hvordan en stor voldsom rendegraver med en god fører, nænsomt kan arbejde sig ned gennem muldlaget med centimeters nøjagtighed næsten som en kæmpehånd, der præcis ved, hvor den tager fat. Det er en stor lettelse for det arkæologiske arbejde, at dette tunge afrømningsarbejde kan udføres på denne måde i modsætning til førhen, hvor det foregik med skovle og håndkraft.

Så oprandt dagen, hvor vi rigtig skulle i gang. Aage slog sit lille telt op og boede på stedet det meste af tiden. Han var pladsens »vagthund« - for ingen skulle komme og pille ved vores udgravning. Og der var meget at tage fat på med afrensning, opmåling, optegning, klargøring til fotografering osv.

Der blev lavet en søgegrøft mod vest, hvor der viste sig noget, der kunne være en grav. Sven, Søren og Peter tog fat på at lave et tværsnit her. Poul Erik og Peter R var i gang med afrensning af en stenpakning med håndstore sten i højens nordlige rand, og Valdemar og Ingvor med afrensning af et område

Randstensbelægningen i grøft A i nordkanten af højen. Sven, Peter og Søren arbejder med afrensning. Landmålerstokkens rød/hvide felter á 20 cm angiver målforholdet.

med store sten i højens sydlige ende. Frede var filmmand, og han tog videofilm af hele forløbet – en rigtig god film kom der ud af det. Ellers blev arbejdet fordelt så alle havde god mulighed for at følge, hvad der foregik over hele området, og ind imellem blev der kaldt sammen til nærmere orientering om et eller andet.

Balken, som det er meget forbudt at færdes på grund af faren for sammen-skrivning, skulle med små graveskeer, skrubes grundigt på begge sider, så den var meget ren og lige i fladen.

På den måde fremstår alle konturer meget tydelige før fotografering og tegning, især når der lige er fugtet med vand fra en sprayflaske. Man kan ganske tydeligt se, hvordan højen er bygget op af græstørv lag på lag.

Når man står og ser på sådan en afrenset balk, kan man godt stå og falde i staver og forestille sig, hvordan scenariet her med lyde og lugte har set ud for flere tusinde år siden. Landsbyens beboere har uden tvivl haft et meget slidsomt arbejde med at slæbe græstørv sammen – de er nok hentet langvejs fra og måske kørt hertil på en oksekærre med store skramlende træhjul – og hvem blev begravet her? – landsbyens høvding? høvdingens kone? eller måske en storbonde? Et er sikkert; det var en betydningsfuld person.

Men tilbage til virkeligheden igen, for der var stadig meget at gøre, og det videre arbejde skulle forhåbentlig afsløre lidt af højens hemmelighed.

Vi fik jævnligt besøg af landmanden, der ejer jorden. Både han og hans fami-

lie fulgte interesseret med i arbejdet efterhånden, som det skred frem. Vi var meget glade for hans velvilje - for uden den - ingen udgravning. Så der blev sendt venlige tanker til ham og hans familie. Mange andre interesserede fulgte også udgravningen, og besøgende er altid velkomne. Museumsinspektør Svend Aage Knudsen var også på visit flere gange.

Og så var der jo også pauserne, hvor vi, efter Ejvind's kalden samledes ved museets varevogn med vores madpakker, kaffe, te og sorte hænder. Og takket være det gode vejr kunne vi plante os udenfor, nogen i græsset og andre på en værktøjskasse eller en omvendt spand. Så gik tyggemusklene og snakken, og der var altid mange spørgsmål til Ejvind, ligesom de deltagende som regel også havde nogle teorier, der skulle luftes.

På udgravningspladsen var der en skurvogn, men intet toilet - men hvad gør det, når solen skinner, græsset er grønt og der er buskads i nærheden. De samme faciliteter er selvfølgelig også til rådighed i regn og blæst - arkæologer har en vis råstyrke! Når snakken omhandler arkæologi, får man jævnligt stillet spørgsmål om det med at sidde og pusle med lille graveske og pensel. Det gør man selvfølgelig ind i mellem, men meget ligger nu også meget hårdt arbejde forud med masser af jord, der skal graves væk med en skovl, køres bort i trillebør, eller smides op over udgravningens stejle sider. Der er sten, der skal fjernes, dybe huller der skal udgraves, og igen masser af jord der skal fjernes. Men nok om det...

Nu oprandt så det tidspunkt, hvor vi skulle til at arbejde med centralgraven. Ejvind tog fat med en søgestang af jern

for at lokalisere graven nærmere og for at se, om der i det hele taget var et større område med store sten. Mens dette arbejde stod på var der trængsel omkring ham, alle studerede spændt hans ansigtsudtryk og lyttede intenst efter de bump det giver, når jern støder mod sten. Ejvind så efterhånden ret tilfreds ud, og vi andre begyndte at trække vejret igen - der var bump efter bump. Området, hvor Ejvind stod, begyndte pludselig at give efter, så han kom ned i en fart og optimismen steg - der måtte være et hulrum efter en sammenfalden kiste - eller måske var låget bare sunket, og der ville åbenbare sig en flot stamkiste? Og hvilke gravgaver kunne vi være heldige at finde? - Håbet er lysegrønt og arkæologer er tålmodige. Men da der endelig blev givet grønt lys til at påbegynde afrømning af dette spændende område var der mylder, alle var ivrige efter at komme i gang med de små graveskeer.

Den øst/vest orienterede grav skulle frilægges fra østsiden (fodenden), da hovedet altid er placeret mod vest. Der blev lavet et tværsnit ca. midt på, og vi kunne tage fat på arbejdet. Her gælder

Stenpakningen omkring »egekisten« er nu frilagt og profilbalken fjernet. Intervallerne på landmålerstokkene er 20 cm. Billedet er taget fra øst mod vest.

Halvdelen af stenpakningen omkring »kisten« er fjernet. Valdemar Feddersen, Ingvor Filtenborg, Palle Olesen og Peter Rasmussen arbejder med afrensning af fladen.

det som altid om at arbejde sig ned lagvis og sørge for at holde samme niveau over hele fladen, samt at sørge for at fjerne den bortgravede jord, så der hele tiden er overblik. Ikke noget med at grave sig ned i et hul, fordi der pludselig er noget der ser spændende ud.

Højfylden udenfor graven blev ligeledes fjernet, og efter hver endt arbejdsdag blev graven omhyggeligt tildækket med en presenning, holdt fast af en omvendt trillebør og nogle sten.

Efterhånden begyndte der at vise sig et billede af en meget flot stenpakning, men ingen stammekiste eller rester af samme. Der var kun fordybningen midt i stenpakningen, hvor kisten havde stået og et sort fedtet lag på stenene i bunden; altså rester af det der havde været.

Da området var fyldt med dyregange og dermed havde fået ilt, havde bevaringsmulighederne ikke været særlig

gode - lidt ærgerligt. Brugen af metal-detektor havde heller ikke givet resultat, kun når den kom for tæt på en graveske. Men vi havde dog stadig håbet om at gøre fund, da gravgaver oftest er placeret ved »hovedenden«.

Nu fulgte afrømning af øverste lag af gravens vestlige ende, hvor det viste sig at stenkningen nåede ind i balken. Vi kunne nu konstatere, at den sandsynligvis endte med de store sten, som kunne ses på den vestlige side af balken. Et nærmest tragtformet fyldskifte præcis over graven viste, at her havde været foretaget en nedgravning efter, at højen var bygget op af græstørv. Gravrov - eller hvad?

Tidspunktet for nedbrydningen af balken var kommet. Nede i niveauet hvor de første store sten begyndte at vise sig, skulle metaldetektoren i brug igen, og minsandten om ikke den gav lyd fra sig, uden at der var skovle eller graveskeer i nærheden. Adrenalinet kom rigtig i kog, og der blev travlhed med at få frilagt mere af området. Stor var skuffelsen, da det der viste sig var resterne af et gammelt, meget rustent jernrør med en spids ende. Var det mon efterladenskaber fra en gravrøver der havde prikket efter store sten? Vi havde nu hellere set ædelt metal af en eller anden art.

Så fulgte sidste del af udgravning af den indvendige stenkning, og under tegnede var i gang med et meget lille graveredskab - for skulle der være fund, skulle det snart være. Pludselig var der noget der glimtede, og verden stod helt stille - det var rav! Det viste sig at være en lille rund, flad ravskive med fine ornament. Desværre var den meget porøs og den gik lidt i stykker ved skeens berøring, og jeg ønskede meget,

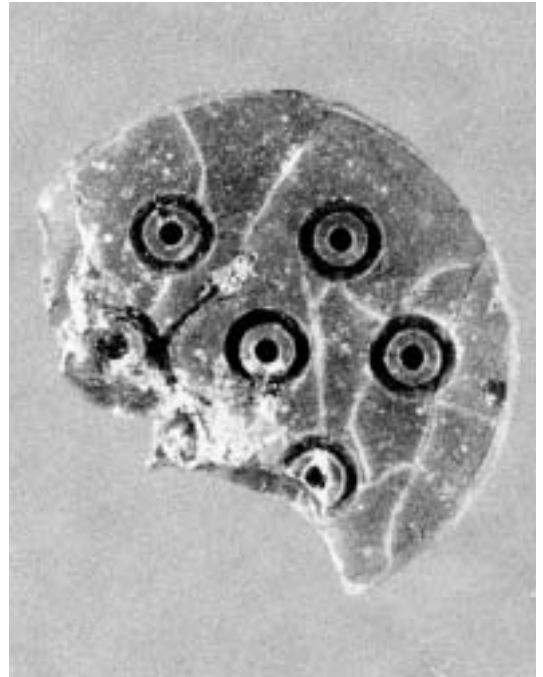

Foto af den ornamenterede ravskive fra grav 1. Ravskiven måler 2 cm i diameter.

at have gravet endnu mere forsigtig. Ejvind trøstede med, at det nemt kan ske, da man ofte ikke opdager rav, før en frisk brudflade ligger og lyser. Den lille ravskive og stumperne blev lagt i en æske og behørigt beundret. Senere blev den sendt til konservering. Tilsvarende ravskiver er fundet forskellige steder i landet i gravhøje fra ældre bronzalder, periode 2 (ca. 1.500 år f.Kr.) bl.a. Trindhøj i Ribe Amt. Ravskiven var således en vigtig brik til datering af udgravningen. Ravskiven har sandsynligvis været nedfældet i en slags dobbeltknop af bronze, og den viser, at den gravlagte var en mand.

Al den bortgravede jord fra gravens indvendige del blev soldet, og de sidste rester nede mellem stenene blev afrenset med en støvsuger tilsluttet en kompressor - et værre spektakel, men en stor lettelse af arbejdet. Støvsugerens maveindhold blev også soldet.

Mange gange i hele afrensningsforløbet blev der gjort klar til fotografering. Alle sten blev nøje børstet rene, den flade jord omkring graven blev skrabet af med graveskeer for at fjerne fodspor, og for at få alle konturer frem - og ikke noget med at lave skrabemærker! Hvis man ikke mestrede dette arbejde rigtigt, sagde Ejvind, at man kunne se efter, hvordan Valdemar gjorde. Han er en af de mere garvede i gruppen, der aldersmæssigt strakte sig fra 10 til 70 år.

Nu forestod et større arbejde med nivellering og tegning af alle sten. Dette arbejde udførtes af Ejvind med hjælpere til betjening af måleapparat, målestang, flytning af tegneramme m.m. Vi andre kunne puste ud og nyde resultatet; en 4,37 m. lang stenpakning med plads til en stammekiste (formodentlig i egetræ) på ca. 3,13 m. - et utroligt flot syn. Nærmere studier af landskabet viste tydelige tegn på flere gravhøje lige i nærheden, og man kan så fundere over, hvad der mon gemmer sig i dem. Der var desværre ikke nogen af de andre udgravningsfelter der viste noget interessant, så de var blevet afsluttet. Havde der vist sig noget af betydning

var feltet nok blevet udvidet og flere penge bevilget fra Rigsantikvaren til yderligere udgravning.

Efterhånden kunne sidste etape påbegyndes med fjernelse af alle sten lag for lag. Til sidst blev bunden fjernet og de sidste rester jord blev soldet. Der viste sig ikke flere fund.

De sten der for havde ligget så flot stablet af omhyggelige hænder omkring en stammekiste for at støtte denne, lå nu i spredt forvirring. - Jeg forstod nu til fulde, hvad Svend Aage Knudsen mener når han siger, at arkæologisk arbejde i virkeligheden er destruktivt. Alle var dog meget tilfredse med resultatet af anstrengelserne, der havde strakt sig over 1½ uge, og nu ventede kun den endelige afslutning af arbejdet, der som ved starten, igen skulle forestås af gravmaskinen. Maskinen dækkede hele ravagen til igen med god forståelse for, at mulden skal ligge øverst.

Gravhøjen er væk nu, men som dokumentation findes udførlige opmålinger, tegninger, video, og fotos til brug for nulevende og senere slægter. Landskabet så efter kort tid ud, som om intet var hændt.

Vera Gejl

Sønderskovkoncert

Søndag den 25. marts

Esbjerg Ensemble

Beethoven: Geistertrio - klavertrio op. 70 nr. 1

Dohnanyi: Klaversekstet

Vi har kun plads til 120 gæster ved Sønderskov koncerterne. Det anbefales at forudbestille billet. For medlemmer koster hver koncertbillet 90 kr. og for ikke medlemmer 100 kr.

Tlf. 75 38 38 66.

Forlægget til Sønderskovs pikenéerer

endeligt fastslået

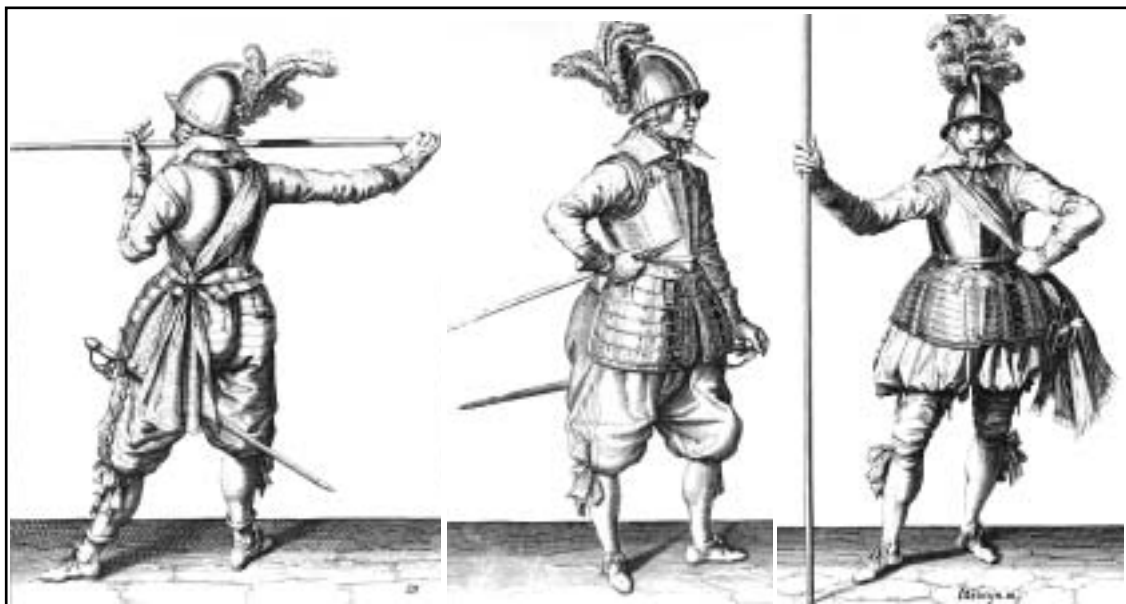
Lige siden kalkmalerierne med de 3 spydbevæbnede soldater, såkaldte pikenéerer, blev opdaget i det øvre trapperum på Sønderskov, har de været en kilde til spekulationer om deres oprindelse. En formodning om, at de er malet efter forlæg i gamle bøger, blev i efteråret endeligt bekræftet, da vi hentede en hollandsk våbenhåndbog fra 1600-tallet hjem til museet

Det var en skade på en af Sønderskov skorstene, der i sin tid blev årsagen til fundet af de 3 pikenéerer. Kalkmalerierne blev opdaget ved et rent tilfælde i forbindelse med Helge Krage-lunds omfattende restaurering af herre-

gården i slutningen af 1980'erne. Sagen var den, at håndværkerne skulle reparere en revne i en skorsten i en af væggene i det øvre trapperum. Da man begyndte at banke pudset af væggen for at nå ind til selve skorstenen, anedes konturerne af en soldat iført en let rustning i form af hjelm og brystharnisk med påspændte lårtasker (lårbeskyttere). På samme væg, men adskilt fra den første figur af en døråbning, fandt man senere yderligere to soldater iført denne type rustning, begge bevæbnet med spyd. Fragmentariske fund på de andre vægge gjorde det sandsynligt, at hele rummet oprinde-

Istandsættelsen af Sønderskovs pikenéerer blev foretaget af konservatorer fra Ribe Amts konserveringscenter i Ølgod.

Øverst ses de tre kobberstik fra de Gheyns værk, der svarer til Sønderskovs pikenéer. Til sammenligning ses nederst et billede af Sønderskovs pikenéer taget umiddelbart efter istandsættelsen.

ligt havde været dekoreret med soldater. Fundet af vægmalerierne vakte stor opsigt, og ved økonomisk støtte fra private fonde blev malerierne af de 3 soldater konserveret og rekonstrueret, så de kunne blive bevaret for eftertiden.

Fundet fremkaldte, naturligt nok, spekulationer vedrørende maleriernes

oprindelse. Den meget detaljerede gengivelse af soldaternes udrustning, beklædning og ansigtstræk gjorde, at man ved første blik kunne formode, at der var tale om portrætter malet efter levende forbilleder. En række omstændigheder talte imidlertid imod denne formodning. Det stod klart, at maleri-

Et nærbillede afslører de mange detaljer i billederne.

erne ikke kunne være ældre end ombygningerne i første halvdel af 1700-tallet, idet malerierne var tilpasset den nye rumopdeling og de nye dørplaceringer. Sandsynligvis stammede malerierne fra Hans Bachmanns tid (1720-47). Soldaternes beklædning og udrustning virkede dog altfor gammeldags til at der kunne være tale om gengivelser af soldater fra 1700-tallet. Men, hvis der ikke var tale om samtids-portrætter, hvor stammede inspirationen så fra?

Identifikationen stod lidt hen i det uvisse, indtil et besøg af museumsdirektør Mogens Bencard bragte os på sporet. Han kunne huske, han havde set nogle bogillustrationer med soldater, der lignede Sønderskovs soldater. Samtidigt gjorde Mogens Bencard det klart, at i hvert fald inspirationen måtte være fra 1600-tallet. Da Mogens Bencard kom tilbage til Rosenborg, fandt han frem til nogle kopier af kobberstik med soldater, der i påklædning og udrustning lignede Sønderskovs soldater særdeles meget. Kobberstikkene

stammede fra en senere udgave af hollænderen Jacob de Gheyns våbenhåndbog "Wapenhandelinghe van Roers Musquetten ende Spiessen" fra 1607. Bogen udkom i flere udgaver og på talrige sprog gennem hele 30-årskrigen.

Skønt Sønderskovs pikenérer på flere måder altså mindede særdeles meget om Mogens Bencards kobberstik, var de dog ikke nøjagtige gengivelser hvad angår kroppsstilling. Så helt sikre på, at denne bog var inspirationskilden, kunne vi ikke være.

I efteråret besluttede vi os imidlertid til at bestille førsteudgaven til hjemlån, hvilket fjernede enhver tvivl. To af kobberstikkene i bogen viser pikenérer i nøjagtig samme stilling som dem på Sønderskovs malerier. En tredje pikenér holder armene spejlvendt i forhold til kalkmaleriet (skyldes formodentlig, at kunstneren har haft pladsmangel i det hjørne, hvor kalkmaleriet er placeret), men er for øvrigt identisk. Taget i betragtning, at konservatorerne under restaureringen jo ikke har kendt de

Gheyns kobberstik, svarer ikke kun pikenérernes kropsstilling, men også detaljer som skygger og folder i tøjet forbløffende godt til hinanden.

Overensstemmelsen er så stor, at man fristes til at tro, at kunstneren ikke bare har tegnet kobberstikkene af i hånden, men har brugt tekniske hjælpemidler under kopieringen. En teoretisk mulighed er, at kunstneren har brugt en form for tegneramme efter samme princip som på nedenstående træsnit af Albrecht Dürer, men bare omvendt dvs. fra lille tegning i bog til stor tegning på væg i stedet for fra "stor kvinde" til lille tegning.

Der er imidlertid en del proportionsforvrængninger i kalkmalerierne, især det midterste, i forhold til kobberstikkene. Forvrængningerne er svære at forklare, såfremt kunstneren har brugt ovenstående teknik, der er karakteriseret ved en perspektivgengivelse på højt niveau. Mere sandsynligt er det, at kunstneren har brugt en anden teknik, projektion ved hjælp af en såkaldt *laterna magica*, stamfaderen til vore dages projektionsapparater. Karakteristisk for projektions-metoden er den forvrængning af et billede, der opstår, såfremt projektoren ikke har den helt

Laterna magica, forgængeren til vore dages projektorer; blev udviklet i 1600-tallet. Dansk kobberstik fra 1787.

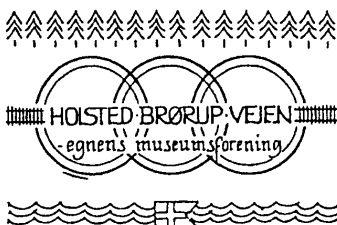
korrekte position i forhold til projektionsfladen, hvilket enhver, der har adgang til f.eks. en overheadprojektor, kan overbevise sig om. Står projektoren f.eks. for langt ned i forhold til den flade, billedet bliver afbildet på, bliver linjerne tiltagende forlænget jo højere op på billedet, man kommer. Brystkasse og især ansigtet på en opretstående figur bliver for langstrakte i forhold til originalen. Sådanne forvrængninger ses tydeligt på den midterste af Sønderskovs pikenérer.

Peter Munch Jensen

"Perspektivtegneren", træsnit af den tyske kunstner Albrecht Dürer (1471-1528).

Holsted, Brørup Vejen-egnens Museumsforening

Generalforsamling

på Sønderskov den 29. marts kl. 19.00

Dagsorden i.h.t. vedtægterne

Efter generalforsamlingen og kaffepause i Herregårdskælderen er der foredrag i baroksalen ved historiker, museumsinspektør Peter Munch Jensen:

”Sønderskovs pikenérer og 1600-tallets krigsteknik”

Hollænderen Jacob de Gheyns våbenhåndbog ”Wapenhandelinghe van Roers Musquetten ende Spiessen” fra 1607 regnes for en af militærlitteraturens store klassikere. Bogen beskriver i ord og billeder, hvordan man trænede infanteriet i den hollandske hær i begyndelsen af 1600-tallet. Bogen blev kort efter udgivet i en række europæiske lande, bl.a. Danmark. Værket blev produceret på initiativ af den hollandske adelsmand Johan af Nassau. Johan var en ud tre brødre, der trænede og anførte den hollandske hær i Hollands frihedskrig. De tre brødres militære teorier blev af betydning for krigsteknikken i en række af 1600-tallets krige.

IACOBUS DE GEYN. ANTVERP.

Årets udgravninger ved Holsted

Holsteds forhistorie vrimler med små og store "guldkorn"

Børnehaven

Byggeriet af børnehaven ved Holsted rådhus gav museet lejlighed til at se nærmere på en tidligere registreret bebyggelse fra tiden lige efter Kristi fødsel (e.Kr.). Perioden kaldes ældre romersk jernalder.

I et udgravningsfelt på ca. 30 x 30 m fremkom massive bebyggelsesstrukturer. Det mest bemærkelsesværdige ud over et par huse var et meget kraftigt funderet hegnsforløb med flere indgangspartier. Hegnet må nærmest benævnes "palisade" og må have haft en forsvarsmæssig eller administrativ funktion. Med administrativ menes, at bebyggelsen på stedet kan have været overordnet over en række bebyggelser i et større område. Kraftige hegnsgrøfte af denne karakter kendes kun et andet sted i Danmark ved den nogenlunde samtidige bebyggelse og meget rige gravplads fra lokaliteten Hedegård ved Ejstrup. Pensioneret inspektør ved Nationalmuseet Olfert Voss udgravede et

jernudvindingsanlæg af en sjælden ældre type, der også er lidt ældre end bebyggelsen på stedet.

Gravpladsen til bebyggelsen ved Rådhuset

Den samtidige store gravplads ved Heliporten blev der ikke rejst penge til at grave på i år 2000. Museet forsøger igen i år 2001 at skaffe midler til de videre undersøgelser, så man kan få klarlagt gravpladsens udstrækning og anslået antallet af grave. Der er i 1998 undersøgt 92 grave (se også museumsavisen nr. 33 fra marts 2000).

Slamdepotet

Undersøgelserne forud for etablering af et slamdepot i forbindelse med rensningsanlægget ved Holsted Å resulterede i fundet af en jernalderbebyggelse fra ca. 500-600 e.Kr. og et tidligt middelalderligt gårdmiljø fra ca. 1200 e.Kr.

Af jernalderbebyggelsen fra germansk jernalder blev der frilagt dele af mindst to indhegnede gårdsenheder fra en for-

Undersøgelserne forud for etableringen af slamdepotet ved rensningsanlægget.

De arkæologistuderende i gang med udgravningerne ved Holsted Overmark.

modet landsby. Et par af langhusene stod meget velbevarede i den muldaf-rømmede overflade og målte henholdsvis 26 x 5,5 m og 28 x 5,5 m.

Middelaldergårdene viste sig at være overordentlig interessante. Museet har tidligere undersøgt to lokaliteter med tidlig middelalderlig bebyggelse nord for kirkegården ved den nu nedrevne romanske kirke. Med denne tredje lokalitet umiddelbart syd for den gamle kirkes placering kan man nu begynde at tegne et billede af middelalderens bebyggelsesstruktur i forhold til en tidlig middelalderlig kirke.

Noget overraskende var to delvis undersøgte middelaldergårde omgivet af et hegn, der gav sig til kende som en hegnsgrøft. Gården, som er i to faser, ligger således i østenden af en større aflang tofteindhegning afgrænset af ådalsskrænten ned til Holsted Å mod nord. Ligesom i jernalderbebyggelsen er der et hovedhus med flere større og mindre økonomibygninger.

Overmarken

Museet undersøgte i år 2000 med bevilling fra Rigsantikvaren en ca. 3000 m² stor parcelhusgrund i området med bebyggelse fra ca. 300 til 600 e.Kr. Bebyggelsen formodes at være en større

landsby med indhegnede gårdsenheder med langhuse og flere større og mindre økonomibygninger i tre faser. Der blev undersøgt 7 hele eller dele af huse fra formodentlig to gårdanlæg i to faser.

I et af husene fandtes en mindre kornkælder på ca. 1/3 del m² med et meget stort indhold af forkullet avneklædt byg. Kornet i kælderen kan enten have været sædekorn eller brødkorn.

I en tagbærende stolpe til et andet hus fandtes et helt specielt tredelt lerbæger. Ved analyser af rester i de to af rummene i lerkarret er der fremkommet rester af behandlet okker. Hvorvidt der så er tale om en palet til sminke eller krigsmaling er helt op til den enkelte selv at bedømme - eller måske er det noget helt andet.

Holsteds fortid

Vi må med glæde konstatere, at vores viden om Holsteds fortid med årene bliver mere og mere finmasket. Dermed får vi større mulighed for at dokumentere den arkæologiske historie fra jernalder til det nuværende Holsted. Disse iagttagelser vil kunne danne grundlag for en større artikel, en udstilling eller med tiden også en selvstændig publikation om Holsteds forhistorie.

Ejvind Hertz

Runetræf ved Malt-stenen

Rapport fra et besøg på Sønderskov

Fredag den 18. august 2000 fik Sønderskov besøg af omkring 100 runeforskere fra hele verden, der som afslutning på en lang ekskursionsdag fik serveret det bedste til sidst:

Hovedbygningen tog sig ud fra sin bedste side i strålende augustsol. Bag de tykke mure ventede den enestående runesten fra Malt, Danmarks næstlængste runeindskrift på sten, som mange af runeforskerne ved denne lejlighed så for første gang.

Forinden havde deltagerne i flere dage været samlet på Brandbjerg Højskole for at udveksle faglige nyheder og lytte til henimod 40 foredrag i forbindelse med »Det femte internatio-

nale symposium om runer og runeindskrifter«. Runesymposiet, som for første gang blev afholdt i Danmark i dagene 16.-20. august, var arrangeret af museumsinspektør Marie Stoklund og under tegnede, Michael Lerche Nielsen.

Vi er Svend Aage Knudsen og Sønderskov Museum meget taknemmelige for at påtage sig besværet med det store rykind og for den fine velkomst.

Om runestenen fra Malt, som blev fundet i 1987, er der allerede sagt og skrevet en hel del, og faglitteraturen rummer allerede en anseelig mængde artikler og bøger. Når indskriften på Malt-stenen nu påny tages op, er det foranlediget af den specielle lejlighed,

Deltagerne fra det internationale runesymposium samlet foran Sønderskov.

hvor næsten samtlige debattører for første gang var samlet om - og i fysisk kontakt med - genstanden for diskussionerne.

Efter en indledning, hvor Svend Aage Knudsen viste en række lysbilleder og belyste selve fundet og fundomstændighederne, blev bolden givet op til fri diskussion.

Det er naturligvis ikke muligt her at referere samtlige trykte bidrag om tolkningen af Malt-stenen og den diskussion, som fandt sted foran stenen, men jeg skal i det følgende i korte træk fremhæve en række centrale problemer omkring denne fascinerende runesten, samt give et bud på hvor forskningen står i dag.

Udgangspunktet er det materiale, jeg havde fremstillet forud for ekskursionen, og vægtningen af stoffet samt vurderingen af de forskellige tolkningsresultater står derfor helt for min egen regning.

Det er vigtigt at gøre sig klart, at Malt-stenen er helt unik i dansk sammenhæng i kraft af kombinationen af lodrette og vandrette tekstlinjer. Det forhold, at ikke alle de lodrette linjer er udfyldt med tekst, gør, at man snarest skal begynde læsningen af indskriften et sted i de seks vandrette linjer.

Fra de andre jyske runesten med teksten arrangeret i parallelle, lodrette tekstbånd, ved vi, at midterlinjen ofte skal læses først for derefter at bevæge sig ud mod stankenterne. I hvert fald skal man helt glemme vores moderne opfattelse af, hvordan man læser fx en side i en bog: I vikingetiden har det været helt anderledes, og vi må forestille os, at enkeltord og begyndelsen af teksten kan have været fremhævet med maling for at lette læsningen.

Runerne på Malt-stenen er ristet med den 16-tegns runerække, som udvikles i Norden i vikingetiden. Til overflod er Malt-stenen ligefrem forsynet med den komplette runerække som en art facitliste. Noget tilsvarende kendes kun fra den vestsjællandske runestenen fra Gørlev, som blev fundet i 1921, og som også i anden henseende er en interessant parallel til Malt-stenen. Der er kun lidt variation i runeformerne i danske vikingetidsindskrifter, men Malt-stenens nasale *ansuR*-rune (runeræk-

Den 16-tegns runerække fra Malt-stenen.

De første af runerne i futharken.

kens fjerde rune) må med sine højt-siddende bistave regnes for at være af den ældre type, som er karakteristisk for runesten fra 800-tallet, en datering, som understøttes af et par andre sproglige forhold, som jeg ikke skal berøre nærmere her. Tolkningen af runeindskrifter ristet med 16-tegns runerækken besværliggøres af, at flere af tegnene kan udlæses på flere måder. En k-rune kan således afspejle såvel »k« og »kk« som »g« og »gg« og sågar »ng« og »nk«. Vokalrunerne er endnu mere flertydige, og der er derfor meget vide muligheder for spekulationer og fortolkning, så snart vi bevæger os udover de almindelige indskriftformler som »A rejste denne sten efter B«. Hvis man studerer teksten på Malt-stenen, her for bekvemmeligheds skyld tranlittereret (omsat) til latinske bogstaver, vil man se, at Malt-indskriften ikke rummer en sådan klar rejserformel:

Maltstenens indskription.

Tegning: Svend Aage Knudsen.

Translitteration efter Svend Aage Knudsen i »Fra Mark og Montre«, 1991, side 14.

Det islandske bogstav þ udtales som »th« i engelske ord som »smith« og »with«.

Lodret linje 1: **suaai : titultitul**
 Lodret linje 2: **fuparkhniastbmlR**
 Vandret linje 1: **huaRisi : alistigasa : huaRis (:)**
 Vandret linje 2: **uifrpuR : karpi : afraftasinifaupr**
 Vandret linje 3: **kul:finR : fal(s) : taitirunaR • u**
 Vandret linje 4: **(a)iuinrunaR : sulialta : huaR : -**
 Vandret linje 5: **utu : tuuutbilikakR : tuRra(k)(i)**
 Vandret linje 6: **(t)(u)(l)i**

Nærmest på en almindelig rejserformel kommer de vandrette linjer 2 og 3, der begge indledes med et ord, som synes at være et mandnavn i grundform (nominativ) henholdsvis *Vífrøðr* og *Kolfinnr*. Linje 2's **karþi** er med næsten fuld sikkerhed datidsformen »gjorde«, men hvad stiller vi så op med det efterfølgende **afraftasinifaupr**? Flere fantasirige forslag har været fremsat, bl.a. at »Vifrød gjorde *afr*«, d.v.s. en særlig slags tyndt ø! Vi skulle imidlertid normalt vente et ord for monumentet selv: sten, kuml, mindesmærke, varde eller lignende. Selvom sammenhængen er uklar, er de fleste også enige om, at runerne **faupr** kunne være ordet fader, olddansk *faður*. I så fald minder linje 3 om den almindelige runestenrejserindskrift »A gjorde dette kuml (el. lign.) efter B, sin fader«.

Med hvad så med linje 3? Efter navnet *Kolfinnr* kommer **fals**, som bør være et udsagnsord, evt. en datidsform af verbet »fjæle, skjule«, omend det af forskellige sproglige grunde er en ejendommelig form. Under alle omstændigheder er det, *Kolfinnr* skjulte(?), **taitirunaR** og **aiuinrunaR**. Det ene af disse ord - *ævinrúnar* »evighedsruner« - kendes fra den oldnordiske eddadigtning, mens det andet *teitirúnar* her optræder for første gang men dog fuldt forståeligt: »glædesruner«. Men igen: Hvad stiller vi så op med det efterfølgende **sulialta**? Det er som om Malt-stenen gang på gang åbner en dør på klem for forståelse af indskriften for så umiddelbart derefter at smække døren hårdt i igen. Hvorom alting er, så kan de forståelige dele af linje 3-4 sammenlignes med en ofte forekommende indskriftformel, som kaldes »runemesterformler« eller

»ristersignatur«, af typen »A. ristede (malede etc.) disse runer«.

Før runologerne er nået videre med løsningen af de tolkningsmæssige problemer i de tre linjer, der synes at indeholde en form for rejserformel (linje 2) og runemesterformel (linje 3-4), er det ekstra vanskeligt at give sig i kast med den øverste og de to nederste vandrette linjer samt de to lodrette linjer. Ser man på de øvrige runeindskrifter fra samme periode, må vi erkende, at de er for forskelligartede til, at man kan sige noget bestemt om, hvilket indhold vi kunne forvente, og hvilket stilleje teksten er holdt i. Vi kender både konkrete, dagligdags tekster og højtelaborerede tekster, såsom Rök-stenen i Östergötland. Nogle tekster er så dunkle, at de trods talrige forsøg igenem mange år stadig må siges at være utolkede eller i bedste fald meget usikkert tolkede. Det gælder fx Sparlösa-stenen fra Västergötland.

Endnu er der ingen runeforsker, der specifikt har forsøgt at sammenligne Maltindskriften med de samtidige indskrifter m.h.t. teksternes indhold, stilleje og opbygning af forskellige teksttypologiske elementer. En sådan undersøgelse måtte omfatte et stort antal indskrifter, helst samtlige, men her skal jeg blot som eksempel pege på, hvad vi kan få ud af at sammenligne Malt-stenen med én anden indskrift. Hvis vi påny vender blikket til den sjællandske Gørlev-sten, består den først af en rejserformel: »(Kvinden) Thjodvi rejste denne sten efter Odinkar«. Derefter følger futhark-rækken samt en formel rettet til den afdøde: »Brug kumlet vel!« (hvad der så end helt specifikt menes med det). Derpå følger runerne: **þmkiissstttiilll**, som kan opløses til

ordene *þistill*, »tidsel«, , »mistelten« og *kistill* »lille trækiste«. Denne leg, hvor tilsyneladende tilfældige rimord skrives sammen til et vrøvleord, kendes fra hedensk tid og frem i den kristne middelalder som en magisk formel, hvis konkrete formål og tænkte virkning, det desværre er vanskeligt at gisne om. I den islandske *Bósa saga* optræder samme formel som en uløselig gåde, fremsat af en heks for at give en længere forbandelse særlig kraft. Gørlevindskriften giver den vigtige information, at futharken og rejserformlen, som begge optræder på Malt-stenen, kan indgå i sammenhæng med flere formel, der dels kan være rettet til den afdøde, dels kan være en gåde rettet til de forbigående.

Pladsen tillader ikke en nøjere gennemgang af de resterende tekstlinjer på Malt-stenen, men en vigtig vej frem for kommende tolkningsforslag, der ikke skal være så fantasirige som de hidtil fremsatte, kunne være at påvise gentagelsesstrukturer i de linjer, der ikke giver umiddelbar mening, og forklare systemet bag dem. Mest tydeligt gælder det gentagelsen i den første vandrette linje: **huaRisi:alistia:sa:huaRis**. I dette tilfælde er det nærliggende at opfatte **huaR** som det spørgende stedord »hvem«, men hvorfor ordet gentages til slut i linjen - og tilsyneladende også i slutningen af linje 4 er ikke afklaret.

Indledningen på linje 6 **utu:tuuut** minder om mange andre vrøvlesekvenser fra vikingetids- og middelalderindskrifter. Måske er der tale om et sindrigt system for omskrivning af runerne, som vi endnu ikke har gennemskuet, måske er det bare drilleri. Der kan næppe - som ellers foreslået - være tale om en gengivelse af udråbsordet »ud!«,

da runeortografien ikke opererer med dobbeltskrivning for at understrege fx lang vokal.

Også slutningen af den første lodrette linje **titultitul** er overordentlig interessant: De fleste fortolkere hævder uden vaklen, at der er tale om et låneord fra latin *titulus* svarende til det moderne ord »titel«. Problemet er blot, at netop dette låneord først synes at være optaget i de germanske sprog med særbeholdningen *titulus* = skriften på korset, altså en klar kristen brug. Det åbner andre problemer, fordi vi gerne skulle finde os i ren hedensk tid. Mens vi dvæler ved det hedenske, er der grund til at fremhæve det lille fine ansigt, der pryder stenen, samt den mærkelige »rune« for enden af linje 4, der ligner et juletræ med tre grene til hver side.

Det lille mandshoved, der er indbugget til højre for runealfabetet på Maltrunestenen. Foto: Rita Fredsgaard.

Ansigtet kan nok med fordel sammenholdes med de ansigter og masker, man finder i vikingetidens kunst, mest kendt måske på runestenene fra sen hedensk/tidlig kristen tid som fx Århus-stenen, der er logo for Moesgård Museum. »Grantræet« er sværere at sige noget bestemt om. Er der overhovedet tale om en rune, eller er det et symbol: Og i så fald med hvilken betydning? Det vi kan sige er, at en lignende »rune«, men med mange flere kviste på begge sider af den lodrette streg, kendes på en gotlandsk runesten (Kylver-stenen) fra ca. år 450, ligesom lignende runeformer forekommer på de små guldbrakteater fra ca. år 500. Nogle tolker pr. automatik disse »runer« som symbol for krigsguden Tyr, som også er navnet på t-runen. Det er imidlertid ret usikkert, også fordi guden Tyr's navn egentlig er et gammelt ord, der slet og ret betyder (hedensk) gud, og som er nært beslægtet med det latinske ord *deus* og det græske gudenavn *Zeus*.

I fortsættelse af tolkningen af den mærkværdige grantræsruner som gudenavnet Tyr, er der flere af de fremsatte tolkninger, der inddrager runesekvensen **tuR** i linje 6. Jeg fremhæver dette sted for at illustrere de sproglige vanskeligheder, vi står overfor i indskriften, og hvorfor man skal være yderst varsom med forhastede tolkningsforslag: Når vi i dag siger, at den nordiske krigsgud hedder Tyr, er det i virkeligheden den islandske form af navnet, som blev »genopdaget« af guldalderens digtere. Den gamle danske og østnordiske form af gudenavnet er *TīR*, som vi bl.a. kender i ejefaldsformen fra stednavne som Tislund og Tisvilde. Den ventede form *TīR* kan ikke afspejles af runerne **tuR**. Omvendt er det også tvivlsomt,

Maltstenen har været rejst på nordsiden af Kongeåen, hvor landvej og vandvej mødes. Tegning Svend Aage Knudsen.

om vi her har den norsk-islandske form *Týr*. Dels skulle vi nok vente en anden **r**-rune brugt, dels er det lidt af en nødløsning at postulere, at de, der rejste Malt-stenen, kom nordfra, blot for at få pengene til at passe rent sprogligt på dette ene sted i indskriften. I hvert fald må man forlange, at flere indbyrdes uafhængige træk entydigt peger i samme retning for at acceptere, at fremmede stod bag rejningen af Malt-stenen.

Her kommer vi tilbage til fundet og de arkæologiske iagttagelser, der påviste, at stenen stod lidt fra Kongeåens bred og at stenens indskriftside vendte mod nord, d.v.s. ikke kunne ses fra åen. Placeringen af en runesten ved et vejforløb må enten ses i sammenhæng med den lokale trafik over åen eller med eventuelle handelsmænd på langfart.

Vi ved, at runesten ofte var placeret ved alfarvej, og vi kan også ud fra indskrifternes sparsomme oplysninger om den afdøde tillade os at slutte, at den tænkte læserskare for runestenene - målgruppen med et moderne ord - var slægten og områdets beboere, som forventedes at kende den afdøde. Da Malt-indskriften ikke synes at rumme oplysninger om, hvor stenrejseren eller den

afdøde kom fra, er det også mest rimeligt at gå ud fra, at det var tilfældet med Malt-stenen, som det for øvrigt har været tilfældet med Malt-stenens berømte, samtidige storebror: Rök-stenen i Östergötland i Sverige.

For at komme tættere på betydningen af runeindskriften på Malt-stenen er det nødvendigt med fortsatte runologiske og sproglige undersøgelser og tolkningsforsøg. Men det er også nødvendigt at inddrage andre ekspertgrupper, som kan sætte Malt-stenen ind i en kulturhistorisk ramme: Hvilke bebyggelser og vejforløb har fundstedet forbindelse til, hvorledes var besejlingsforholdene og overgangsmulighederne ved Kongeåen på den tid? Er der nogle vigtige ejerlavsmæssige og geografiske grænser i nutiden, som kan have eksisteret for ca. 1200 år siden etc.?

Endelig kan vi håbe på ny fund, gerne runesten, hvis indskrifter kan klarlægge dele af Malt-stenens indskrift. Det er heldigvis set før, og det er lidt af det, der gør det sjovt at være runolog. Der er hele tiden ny fund, vi skal forholde os til og indarbejde i vores syn på brugen af runer fra tiden omkring Kristi fødsel til langt ind i 1300-tallet. Af og til falder gamle hypoteser, men så må vi stille nogle nye og bedre i deres sted!

Runeforskerne har forladt Danmark for denne gang. Men jeg skal hilse og sige, at de gerne kommer forbi Jylland og Sønderkov Museum en anden gang, om ikke andet så for at hilse på Malt-stenen, som er ved at blive en af runeforskningens klassikere.

*Michael Lerche Nielsen,
adjunkt på Institut for Navneforskning,
Københavns Universitet*

Sommerudflugt til Nationalmuseet

Lørdag den 9. juni

**Museumsforeningen arrangerer
busudflugt til København
med besøg på det ny Nationalmuseum.**

Svend Aage Knudsen er vores guide.

Der vil på turen bliver fortalt om
historiske lokaliteter,
som vi møder på vores vej.

På Nationalmuseet startes med en
historisk introduktion og der tilbydes herefter
rundvisning i udvalgte afsnit i de nyopsatte
samlinger fra oldtid, middelalder og historisk tid.

Der bliver også tid til at se sommerens
særudstilling i Egmont Salen
– udstillingen har endnu ikke fået en titel.

Det er tilrettelagt, at hver enkelt selv sørger for
forplejning – frokosten er enten en madpakke
eller en tur på café.

Formiddagspausen og eftermiddagskaffen
indtager vi dog på fælles lokaliteter.

Tidsplan:

Afgang fra P-plads
ved Brørup Sparekasse: kl. 07.15
Opsamling ved motorvejen i Vejen
v/ McDonald kl. 07.30

Forventet hjemkomst:
Vejen kl. 19.00, Brørup kl. 19.15

**Tilmelding til museets kontor
senest den 25. maj.**
Opgiv navn, by og tlf.nr.

Maks. deltagerantal er 49 eller 98
(dvs. 1 eller 2 busser)

Pris pr. person: 190,- kr.
inklusive bustransport, broafgift samt
gruppeentré på Nationalmuseet.

Orkanskader på fredede fortidsminder

Et samarbejdet mellem Ribe amt og de kulturhistoriske museer omkring beskyttelsen af fortidsminder

Som en følge af at Ribe amt valgte at finansiere en systematisk besigtigelse af fortidsminder i skovene i Ribe amt efter stormfaldet den 3. december 1999, er der knyttet et tættere bånd mellem Naturforvaltningskontoret og de kulturhistoriske museer i amtet. Fremtiden kan byde på flere samarbejdsopgaver, hvor amtet kan anvende de kulturhistoriske museer som entreprenører.

En af opgaverne er en nyberejsning af fortidsminder i hele Ribe amt inden for en kortere årrække. Her vil de kulturhistoriske museers viden og lokalkendskab kunne udnyttes. De lokale museer har det bedste overblik over fortidsminder i deres respektive ansvarsområder og vil derfor kunne sikre en optimal gennemførelse af en nyberejsning.

Det aktuelle projekt blev gennemført på baggrund af orkanen med hundredvis af hektar stormfældet skov til følge. Store bekymringer fulgte for fortidsminderne tilstand i de orkanramte skove og projekt "Orkanramte Fortidsminder" blev stabled på benene efter et møde mellem Naturforvaltningskontoret ved Ribe amt og de kulturhistoriske museer i amtet. Egns museet på Sønderskov blev udpeget som koordinator og hjemsted for projektet. Fortidsminderne var for de 99% vedkommende gravhøje mens den sidste del udgjordes af agersystemer, voldanlæg, hulveje og diger.

Projekt "Orkanramte Fortidsminder" resulterede i næsten 1000 besigtigede

fortidsminder, hvoraf der blev noteret skader på 162. Standere med informationstekst blev opsat på 138 fortidsminder for at undgå yderligere skader som følge af maskinel aktivitet. Standerne funktion var på stedet at informere skovarbejdere og skoventreprenører om tilstedeværelsen af det enkelte fortidsminde så der kunne tages hensyn til fortidsmindet i forbindelse med oprydning og nyttilplantning i skoven.

Forud var der informeret om projektet via Radio Syd, TV-Syd, TV2 og flere pressemeddelelser. Hovedparten af alle skovejere/administratorer blev direkte

En af gravhøjene lige syd for Sønderskov, hvor der er blevet foretaget en uddybende arkæologisk undersøgelse.

kontakten via et informativt brev og der blev informeret via annoncer i lokale ugeaviser for at sikre at skovejerne og administratorer var opmærksomme på fortidsminderne.

En efterkontrol på udvalgte fortidsminder i løbet af efteråret 2000 har vist at indsatsen har virket, da en række afmærkede fortidsminder er skånet for oprydningsskader. Dette kan blandt andet ses i Kongeåskoven syd for Sønderskov Hovedgård. Det er vores indtryk at afmærkningerne vil have en gavnlig effekt indtil der er foretaget nyttilplantning på de stormfaldsramte arealer.

Som en sidegevinst har der vist sig at være mange ukendte fortidsminder i skovene og der er nu registreret i alt 55 nye fortidsminder spredt over amtet.

Med finansiering fra Rigsantikvaren foretager Egnsmuseet på Sønderskov netop nu arkæologiske opmålinger og mindre arkæologiske undersøgelser på udvalgte stormskadede fortidsminder. Det er gravhøje ved Sønderskov, Stavshede Plantage og Grauengård ved Nyby samt dysser i Damhus Plantage. Derudover vil Museet se på voldanlæg ved Frederik Munks Lejr i Aastrup sogn, højryggede agre i Langeskov og et hulvejsforløb i Stille Plantage. De fortidsminder der overrasker mest er nok to genfundne langdysser samt resterne af et dyssekammer i Damhus Plantage ved Gjerndrup.

Ved en af to små gravhøje syd for Sønderskov hovedgård er der konstateret to knuste urnegrave fra sen bronzealder. Ødelæggelserne skyldes kørsel med store skovningsmaskiner hen over de tinglyste fredede gravhøje.

Ejvind Hertz og Niels H. Andreasen

Nye kustoder søges til Sønderskov

Vi mangler frivillige, som tid efter anden har lyst til at tage en kusto-devagt i en weekend eller på en helligdag sammen med en af de andre kustoder. Der er altid 2 kustoder på vagt pr. dag i weekenderne, så det kræver ikke stor uddannelse og indsigt, men lyst og glæde ved at deltage i opgaven. Erfaring med alarmer, oplæring i kasseapparat og andet kommer med tiden.

Interesserede er særdeles velkomne til uforpligtende at henvende sig til museumsvert Brynhild Tophøj, mandag-torsdag på tlf. 75 38 38 66.

Den nye »*Ta' på tur...*«-folder med naturvejledernes program for 2001 vil være i omløb omkring 1. april. Folderen fås på turistkontorer, museer m.m.

Lige overfor prædikestolen og højt hævet over almuen havde herskaberne på Sønderkov deres egen private loge i den lokale kirke. Foto fra Folding Gamle Kirke kort før nedrivningen i 1897.

Herskabsstol tilbage til egnen

Efter mere end 100 år i eksil vendte herskabsstolen fra Folding Gamle Kirke sidste år tilbage til egnen

Herskabsstolen, der består af et pulpitur med lukket højstol, stammer fra den gamle middelalderkirke, der blev revet ned i 1897. I århundreder fungerede herskabsstolen som privat loge for herremændene på Sønderkov og deres familier. Dens ældste dele stammer fra 1600-tallet, og det var sandsynligvis det nuværende Sønderkovs bygherre, Thomas Juel, der oprindeligt fik

herkabsstolen indrettet. I 1739 gennemførtes en større renovering foranstaltet af Sønderkovs daværende ejer Hans Bachmann og hans hustru, hvorved den fik sin nuværende udformning og bemaling.

I 1897 var den gamle middelalderkirke blevet for lille i forhold til antallet af kirkegængere, og samtidig var den meget forfalden. Den blev revet ned og

Herskabsstolen fra Folding Gamle Kirke stod i over 100 år udstillet på Museet på Koldinghus.

erstattet af den nuværende kirke. Før nedrivningen blev herskabsstolen taget ned og solgt til museet på Koldinghus for 100 kr.

Svend Aage Knudsen og museumsdirektør Poul Dedenroth-Schou (til venstre) inspicerer herskabsstolen, kort før den bliver taget ned og overført til Sønderskov.

Her blev den stillet op i et af museets store kirkerum, hvor den blev stående i over et århundrede. I foråret 2000 stod Koldinghus overfor en forstående omdisponering af den permanente udstilling. I denne forbindelse henvendte museumsdirektør Poul Dedenroth-Schou sig til Svend Aage Knudsen, der ved en tidligere lejlighed havde forhørt sig om muligheden for at få deponeret herskabsstolen på Sønderskov. Var der stadig interesse for en deponering af herskabsstolen?, lød spørgsmålet fra Poul Dedenroth Schou.

Svend Aage Knudsen og formanden for museumsbestyrelsen Agner Frandsen besigtigede endnu engang herskabsstolen, og efter fornøden overvejelse lød tilbagemeldingen, at Museet på Sønderskov gerne ville overtage

Konservator Harald Thrane arbejder med herskabsstolen ved udstillingen "Næsten alt kan bevares", sommeren 2000.

den spændende genstand. Nogle uger senere blev herskabsstolen taget ned og transporteret til Sønderskov.

Her blev den kort tid efter brugt i sommerens store udstilling "Næsten alt kan bevares". I denne vandrestilling om konservering og restaurering af kulturhistoriske genstande indgik herskabsstolen som arbejdende værksted. Den kunne nemlig efterhånden godt trænge til en kærlig hånd. Bl.a. sad bemalningen mange steder så løst, at der var fare for, at den faldt af, og nogle af reliefferne var ved at løsne sig fra sine rammer.

Som et led i udstillingen kunne publikum følge konservator Harald Thrane fra konserveringscentret i Ølgod i hans arbejde med at afrense herskabsstolen og fastlægge løst farvelag.

Da udstillingen i slutningen af august blev taget ned og overført til Esbjerg Museum, fulgte dele af herskabsstolen med, medens hovedparten blev sendt til konserveringscentret i Ølgod for videre

istandsættelse. Dette arbejde foregår endnu.

Fremtidsplanen for herskabsstolen er, at den skal indgå i opbygningen af en permanent udstilling på Sønderskovs loft med emner om gamle land- og bygningshåndværk. Med sit udsøgte træskærerarbejde og flotte bemalinger vil herskabsstolen blive en af hovedattraktionerne i en sådan udstilling. At den oven i købet er blevet bestilt af herremændene på Sønderskov forøger dens formidlingsmæssige værdi.

En interessant detalje er, at man på herskabsstolens ældste dele og på nogle spær i et hængeværk fra 1700-tallet på Sønderskovs loft finder rester af den samme røde farve. Disse spær er genbrugstømmer, der antalelig oprindeligt har siddet i loftet på Thomas Juels riddersal. Det er ikke usandsynligt, at de håndværkere, der har stået for udsmykningen af herregården, også har arbejdet med herskabsstolen i kirken.

Peter Munch Jensen

Sommerudstillingen

”Lokale sofastykker – malerier fortæller egnshistorie”

Dette er titlen på sommerens udstilling på Sønderskov, som er planlagt til at åbne den 24 maj, Kr. Himmelfartsdag.

Udstillingens hovedmotiv bliver det kæmpestore maleri af Dalgas på heden, som mange lokale kender fra Ladelund Landbrugsskoles aula. Maleriet hænger nu i auditoriet på den nye Ladelund Efterskole, og vi har fået lov til at låne maleriet som blikfang i udstillingen.

Det malede landskab kan være med til at fortælle forandringer i kulturmiljøet. Sammenholder man et naturalistisk maleri med et samtidigt fotografi,

vil man ofte blive bekræftet i den fortælleleværdi et naturalistisk maleri kan besidde.

Der er næppe et hjørne af landskabet og bebyggelsestopografien, der ikke har været under voldsom påvirkning af menneskets udnyttelse. Natur, i betydningen uberørt af menneskehånd, som f.eks. de gamle hedesletter, er der næsten ikke noget tilbage af. Her kan malerier, tegninger og gamle fotografier være en værdifuld kilde. Dette vil vi gerne illustrere ved lokale eksempler, og vi håber derfor, at der vil være

stor interesse og velvillige for udlån af private malerier.

Danske landskabsmalere

Det danske landskabsmaleri har ikke nogen lang tradition. Ikke engang 200 år. Landskabsmaleriet dukkede først for alvor op i dansk malerkunst med guldalderen, det vil sige i første halvdel af 1800-tallet. Det var ikke mindst eleverne af C.W. Eckersberg og især dennes samtidige lærer på Kunstakademiet J. L. Lund, der tog fat på at skildre det danske landskab og dets elementer.

Det romantiske natursyn var drivkraften i 1800-tallets begyndelse. Henimod slutningen af 1800-tallet begyndte egnsmalere nærmest at lave portrætter af virkeligheden, som den opfattedes og

som de så denne virkelighed. Nu søgte man at male det nære, som vi bl.a. kender det fra L.A. Ring og Fynboerne – det man også har kaldt bondemalerne. Nu blev også det aktive landbrug motiv i malerkunsten. Det var billedet som billede, der blev draget i forgrunden – måske ikke altid den højeste kunst, men i hvert fald malerier med spændende historiske beretninger.

Der er malerier fra denne periode, som ud fra kunstneriske betragtninger ikke nødvendigvis anses for stor og fornem kunst. Men betragter vi disse genremalerier ud fra en topografisk og egns historisk synsvinkel, må malerierne betegnes som særdeles værdifulde kilder til forståelse af de sidste 100 års forandringer i kulturlandskabet.

Svend Aage Knudsen

Vi vil meget gerne kontaktes med henblik på lån

Vi er gået i gang med at indsamle oplysninger og tilsagn om udlån af malerier og tegninger i privateje. Det er især lidt ældre gårdmalerier, 50-100 år gamle landskabsmalerier, tegninger og andre motiver, som har interesse.

Udstillingen skal især fremhæve lokale forhold inden for Vejen, Brørup og Holsted kommuner, men andre motiver kan også have interesse, hvis der knytter sig en god historie til "sofastykket".

Museumsinspektør Peter Munch Jensen og undertegnede vil meget gerne kontaktes skriftligt eller telefonisk for oplysninger om lokale "sofastykker" og gerne med tilsagn om eventuelt lån.

Vi har et mindre antal topografiske malerier i museets samling, men vi vil til særudstillingen gerne låne et større udvalg af malerier i privateje. Alle billederne vil blive registreret på EDB og de bliver afbildet med digital fototeknik, ligesom de lånte malerier vil blive udstillet i baroksalen på Sønderkov i tiden fra 24. maj til 26. august 2001.

Vi skal dog meget gerne kunne låne malerierne i terminen 10. maj til 1. september, da der også skal være tid til dokumentation, ophængning og nedtegnning.

Svend Aage Knudsen

Prospekter om det frivillige arbejde ved Egnsmuseet på Sønderskov

Samarbejdet med de frivillige har altid været en grundpille i Museumsforeningens virke. Dette har også været belyst i mange sammenhænge i Museumsavisens artikler. Men vi har ofte savnet et mere kontant skriftligt vidnesbyrd – et visitkort, som på en enkel og præcis måde illustrerer og formidler de emner og opgaver, som museet løser i samarbejde med frivillige medarbejdere. Arbejdsgrupperne spiller en grundlæggende rolle i museets virke og prioritering og uden Kustode- og omvisergruppen ville vi have meget vanskeligt ved at overholde det høje aktivitetsniveau.

Nu har vi med økonomisk støtte fra Ribe Amt fået udarbejdet 8 prospekter, som tilsammen beskriver grundlaget og udviklingen af det folkelige engagement i det daglige museumsarbejde. De otte prospekter har titlerne:

- **Det frivillige arbejde på Sønderskov**
- **Egnsmuseet og Naturskolen på Sønderskov**
- **Herregårdshaven på Sønderskov**
- **Smedjen på Sønderskov**
- **Tekstiler på Sønderskov**
- **Arkæologi på Sønderskov**
- **Gravengårds Vandmølle**
- **Toftengårds Ovnhus**

Prospekterne vil vi bruge til at styrke det igangværende samarbejde og til etablering af kontakter med nye frivillige. Samtidig har vi fået mulighed for at illustrere og dokumentere lidt af indholdet i det brede folkelige engagement, som netop også var de områder vi i sin tid fik kontant støtte til fra bl.a. Kulturministeriets "Kulturfond" og fra "Prinsesse Alexandras og Prins Joachims Fond".

Prospekterne vil kunne købes for 5 kr. pr. stk. og 40 kr. for alle 8 foldere. Prospekterne er primært tænkt til uddybende information til museets mange frivillige og til den meget interesserede museumsgæst. Folderne om Toftengårds Ovnhus og Gravengårds Vandmølle skal fungere som guider for evt. gæster. Men prospekterne vil ikke blive udleveret til den almindelige gæst eller via turistkontorerne. Til gengæld vil de blive lagt ud på museets hjemmeside, hvor interesserede kan læse dem direkte eller printe de emner, der har interesse.

Nye medarbejdere på museet

Vi har i løbet af 2000 fået tre nye medarbejdere, som hver på deres felt allerede har været med til at styrke det daglige arbejde.

To af disse medarbejdere er ansat i såkaldte fleksjob, hvortil der ydes fuld

økonomisk refusion til museet. Dermed er der minimum to tilfredse parter – dels den ansatte, som får varigt arbejde og dels institutionen, som får forbedret driftsgrundlaget og får løst en række opgaver.

Pia Andersen er ansat på deltid som museumsassistent med opgaver i tilknytning til kontorarbejde, museumsbutikken, telefonpasning og registreringsarbejde. Pia er ansat i et såkaldt fleksjob.

Torben Immerkær Krogh er ansat på fuld tid som museumsforvalter, hvilket omfatter en række praktiske gøremål både inde og ude, i magasinerne, på værkstedet og i forbindelse med museets skiftende arrangementer og udstillinger. Torbens håndværksmæssige baggrund har allerede været en stor gevinst for museet. Stillingen som pedel/ forvalter ved Egnsmuseet på Sønderskov er ligeledes normeret som et fleksjob.

Peter Munch Jensen er historiker og blev sidste sommer ansat i den nye stilling som museumsinspektør for nyere tids kulturhistorie. Peter skal varetage en række områder indenfor både formidling, indsamling og registrering med særlig vægt på nyere tids egnshistorie. Museet har længe savnet en styrkelse på dette felt og samtidig vil Peters interesse og erfaring for udstillingsarbejde utvivlsomt også smitte af på Sønderskovs permanente udstillinger i de kommende år. Vi har allerede fået en flot forsmag på dette i forbindelse med temaudstillingen "Herskabskøkkenet i 1700-tallet", som blev opsat i forbindelse med Jul på Sønderskov.

De lokalhistoriske arkiver

i Holsted, Brørup og Vejen kommuner

Lokalhistorisk arkiv Holsted

Vestergade 17, 6670 Holsted.

Tlf. 75 39 20 10

Åbningstid:

Leder: Chr. Carstensen.

onsdag 14-18 eller efter aftale.

tirsdag 19-21 (1/10 - 31/3).

Aastrup Sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg.

Tlf. 75 19 82 80

Åbningstid:

Leder: Olga Svendsen.

1. og 3. torsdag hver måned 15-18

eller efter aftale.

Hovborg lokalhistoriske arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg.

Tlf. 75 39 62 57

Åbningstid:

Leder: Henry Pedersen.

tirsdag 15-17.

Historisk arkiv for Brørup og omegn

Brørup Bibliotek, Stadionvej 6, 6650 Brørup.

Tlf. 75 38 16 70

Åbningstid:

Leder: Kaj Larsen.

torsdag 15-17 eller efter aftale.

Lokalhistorisk arkiv Vejen

Østergade 2, 6600 Vejen.

Tlf. 75 36 35 99

Åbningstid:

Leder: Linda Klitmøller.

tirsdag 10-16 og onsdag 10-17.

Arrangementer, skoler og grupper efter aftale.

Bække Sognearkiv

Tværvej 10, 6622 Bække.

Tlf. 75 38 97 06

Åbningstid:

Leder: Søren Frederiksen.

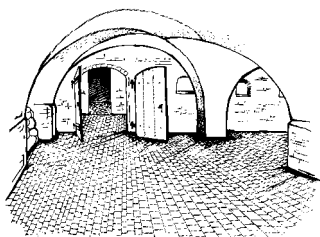
tirsdag 19-20.

Gårdejer Martin Pedersen, Vestre Stationsvej 39, Skovsminde, 6621 Gesten

Landbrugshistorisk Samling

Landbrugsredskaber og -maskiner fra nyere tid (ca. 1890 - 1950)

Samlingen kan beses af grupper efter aftale - Tlf. 75 55 70 39

Restaurant Herregårdskælderen

Tirsdag og søndag:

kl. 11-16.

Onsdag - lørdag:

kl. 11-16 samt kl. 18 - 22.

Mandag:

lukket.

Bordbestilling:

75 38 38 45.

Hanne Mikkelsen og Dennis Sørensen